

Analysis of Factors Affecting the Outflow of Financial Capital from the Agricultural Sector of Villages Case Study: Dehgolan County

Hamid Jalalian¹✉, Hassan Mohammadi², Hamed Ghadermarzi³

1. (Corresponding Author) *Department of Human Geography, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran*

Email: hamidjalalian@khu.ac.ir

2. *Department of Human Geography, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran*

Email: hmohammadi@khu.ac.ir

3. *Department of Human Geography, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran*

Email: ghadermarzi@khu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article History:

Received:
28 November 2022
Received in revised form:
22 April 2023
Accepted:
1 May 2023

Keywords:

Financial Capital,
Capital Outflow,
Agricultural Sector,
Village,
Dehgolan.

ABSTRACT

City-village relations and the withdrawal of financial capital produced from the agricultural sector of the villages and its transfer to the city; this research has analyzed the causes and factors of capital outflow from the villages to the cities and its consequences in the villages of Dehgolan county. This research is descriptive-analytical research. In addition to the library-documentary studies, the necessary data was obtained using a researcher-made questionnaire. Based on Cochran's formula, 340 samples were selected from rural farmers in 15 villages (out of 105 villages) by stratified sampling. Kolmogorov-Smirnov and correlation coefficient tests were used in SPSS software to ensure the normality of the data. Then, the structural equation modeling method was used in Smart PLS software for factor analysis of data. The most important factor affecting capital outflow is the institutional-management factor, the most important of which is the absence or ineffective presence of government institutions in the agricultural sector, weak support and facilities, and insufficient government investment in rural infrastructure. Among the most important social factors, we can mention the motivation to invest in the cities and the psychological and social security of investing in the city. The most important economic factors include income generation, ensuring the return of capital, and the existence of investment fields in cities (land and housing, industries, banks, etc.). Capital outflow is a phenomenon with institutional-management, economic, and social roots (in the order of importance). If it flows from rural areas to cities, it will intensify the inequality and instability of villages.

Cite this article: Jalalian, H., Mohammadi, H., & Ghadermarzi, H. (2024). Analysis of Factors Affecting the Outflow of Financial Capital from the Agricultural Sector of Villages Case Study: Dehgolan County. *Human Geography Research Quarterly*, 56 (1), 199-213.

<http://doi.org/10.22059/JHGR.2023.351762.1008569>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press

Extended Abstract

Introduction

Villages have traditionally been identified and sustained with agricultural activities and have become the source of capital production. A type of capital whose role has been neglected in rural development is the accumulation of financial capital produced from the agricultural sector of villages and transferred to urban areas in various ways and forms and spent there. The withdrawal of income from the production of agricultural products reduces cash for investment in agriculture and the rural economy. At the same time, it can be the basis for increasing agricultural productivity and creating a platform for improving rural development indicators. In Dehgolan county in Kurdistan province, a kind of capital outflow from villages to big cities has formed, along with other factors, has caused the economic instability of villages. Despite the high income, adequate financial capital, and rich resources, these villages have not been able to use this opportunity to improve their development indicators, and the incomes from work and agricultural production are transferred out of the village economy cycle and transferred to the cities. The present research has analyzed the causes and factors of capital outflow from the villages to the cities and its effects and consequences on the local economy in the villages of Dehgolan county.

Methodology

This research is descriptive-analytical research in terms of practical purpose and in terms of method. The methodological approach of the research is based on the comparative method. The statistical population of this research is 105 villages of Dehgolan county, which are located in five districts. The sample community is 15 villages selected using the stratified probability sampling method. The investigated samples were determined at the level of all villages based on the multi-stage cluster method with proportional assignment method from the respondents, and 340 farmer households (out of 2997 households in the sample villages) were considered the sample size based on Cochran's formula. The necessary data were obtained using a

researcher-made questionnaire. Experts approved the content and face validity of the questionnaire. Cronbach's alpha test was used to ensure the reliability of the questionnaire. The Kolmogorov-Smirnov normality test, Correlation Coefficient test in SPSS software, and Structural Equation Modeling in Smart PLS software were used for inferential data analysis.

Results and discussion

The current research has been carried out in line with research related to rural-urban links, with the difference that it has examined the relationship and effectiveness of each institutional-management, social, and economic factors with capital outflow from the villages and its transfer to the cities. In the Kolmogorov-Smirnov test, the significance level of the test for all variables is less than 0.05. This means that the data distribution of these variables was abnormal. Thus, the non-parametric test of Spearman's correlation coefficient was used to determine the correlation between variables. In the Spearman correlation coefficient test, the significance level of the test between all research variables was less than 0.05. So, all the studied variables have a significant positive and direct correlation. The results of Cronbach's alpha coefficient and composite reliability of the variables show that the value of Cronbach's alpha coefficient and composite reliability is acceptable for all research structures. According to the results of the structural models seen in the second-order confirmatory factor analysis model, institutional-management factors with a factor load of 0.315, social factors with a factor load of 0.309, and economic factors with a factor load of 0.124, respectively, are the highest. According to farmers, they have the least impact on capital outflow from the villages. Therefore, the development and support policies of the government as an influential factor in the villages can lead to social and economic development by strengthening the villages' infrastructure and increasing the villagers' motivation to keep their capital in the village by guaranteeing economic security. Accordingly, the uncertain economic outlook for rural capitalists will be a justifiable reason for them to prefer to invest in a more secure

environment (in the city).

Conclusion

Capital outflow is a phenomenon with institutional-management, economic, and social roots; if it flows from rural areas to cities, it will intensify the inequality and instability of villages. Based on this research, the most important institutional-management factors that affect the capital outflow from the village, which in the main of them are the weakness of the government sector's support and policies from other sectors (private, cooperative, and small operators) for investment in the village, the lack and weakness of the government's investment in rural infrastructure (such as physical development, cultural development, etc.). Also, the most important economic factors from the point of view of the activists of the agricultural sector in the villages are income generation and ensuring the return of capital, areas of investment in the city (land and housing, industries, banks, etc.), investment efficiency in the urban economy, employment security and activity in the urban economy. The benefit of investing in the city compared to the countryside and the flexibility of capital in the city can be mentioned. Among the most important social factors (aligned and related to economic reasons) are the motivation to invest in the urban economy (due to profitability and capital efficiency, return on investment, government support, etc.), well-being, and a sense of psychological and social security. Investing in the city is pointed out. Based on the results of this research, some suggestions are presented as follows:

- Increasing government investment in rural infrastructure (such as physical development, cultural development, etc.);
- Applying incentive policies for villagers to invest in different sectors of the rural economy (for example, tourism, information and communication technology, etc.) and activating local managers and giving them more powers;
- Giving investment motivation and economic security to the target groups (major farmers), such as reducing taxes in case of keeping capital and circulating it in the cycle of the rural economy.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

تحلیل عوامل مؤثر بر خروج سرمایه مالی از بخش کشاورزی روستاها مطالعه موردی: شهرستان دهگلان

حمید جلالیان^۱ ✉، حسن محمدی^۲، حامد قادرمرزی^۳

۱- نویسنده مسئول، گروه جغرافیای انسانی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: hamidjalalian@khu.ac.ir

۲- گروه جغرافیای انسانی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: hmohammadi@khu.ac.ir

۳- گروه جغرافیای انسانی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: ghadermarzi@khu.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۰۹/۰۷

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۲/۰۱/۲۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۰۲/۱۱

واژگان کلیدی:

سرمایه مالی،
خروج سرمایه،
بخش کشاورزی،
روستا،
دهگلان.

هدف این پژوهش واکاوی عوامل مؤثر بر خروج سرمایه انباشته‌شده از بخش کشاورزی در روستاهای شهرستان دهگلان در استان کردستان است. این پژوهش از لحاظ روش، جزو پژوهش‌های توصیفی - تحلیلی است. علاوه بر مطالعات کتابخانه‌ای - اسنادی، داده لازم با ابزار پرسشنامه محقق ساخته به دست آمد. بر اساس فرمول کوکران تعداد ۳۴۰ نمونه از میان بهره‌برداران کشاورزی در روستاها با روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده انتخاب شدند. برای اطمینان از نرمال بودن داده از آزمون‌های کولموگروف اسمیرنوف و ضریب همبستگی در نرم‌افزار SPSS استفاده شد؛ سپس برای تحلیل عاملی داده‌ها از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری در نرم‌افزار smartpls استفاده شده است. از دیدگاه بهره‌برداران روستایی، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر خروج سرمایه عامل نهادی - مدیریتی است، که مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر خروج سرمایه عبارت‌اند از نبود یا حضور غیر مؤثر نهادهای دولتی در بخش کشاورزی، ضعف حمایت‌ها و تسهیلات این نهادها، و سرمایه‌گذاری ناکافی دولت در زیرساخت‌های روستاها. از عوامل اجتماعی می‌توان به مواردی همچون انگیزه سرمایه‌گذاری در اقتصاد شهری (به دلیل سوددهی و بازدهی سرمایه، بازگشت سرمایه، حمایت‌های دولتی و...)، رفاه و امنیت روانی و اجتماعی سرمایه‌گذاری در شهر اشاره کرد. همچنین، مهم‌ترین عوامل اقتصادی شامل درآمدزایی و اطمینان از بازگشت سرمایه و وجود زمینه‌های سرمایه‌گذاری در شهر است. خروج سرمایه پدیده‌ای با ریشه‌های نهادی - مدیریتی، اقتصادی و اجتماعی (به ترتیب اهمیت) است که اگر از روستاها به شهرها سرازیر شود، نابرابری و بی‌ثباتی روستاها را تشدید می‌کند.

استناد: جلالیان، حمید؛ محمدی، حسن و قادرمرزی، حامد. (۱۴۰۳). تحلیل عوامل مؤثر بر خروج سرمایه مالی از بخش کشاورزی روستاها مطالعه موردی: شهرستان دهگلان. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۶ (۱)، ۲۵۳-۲۳۳.

<http://doi.org/10.22059/JHGR.2023.351762.1008569>

مقدمه

در میانه دهه دوم قرن بیست و یکم حدود ۱/۲ میلیارد نفر از مردم جهان در فقر شدید به سر می‌برند که ۷۵ درصد آن‌ها در نواحی روستایی زندگی می‌کنند و با وجود مهاجرت از روستا به شهر و افزایش فقر شهری، درصد فقرا در نواحی روستایی هنوز در سطح بالایی باقی‌مانده است؛ به طوری که تخمین زده شده تا سال ۲۰۲۰، ۶۰ درصد از فقرا روستایی خواهند بود. بنابراین، بیش از نیمی از فقرای جهان در نواحی روستایی سکونت دارند (Rodriguez-pose & Hardy, 2015). در چنین شرایطی، اهمیت توجه به نواحی روستایی و سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های آن برای ایجاد تحول اقتصادی و رفاه اجتماعی دوچندان می‌شود.

آشکار است که یکی از عوامل تأثیرگذار بر اقتصاد روستایی، تعاملات بین روستا و شهر است. روابط متقابل شهر و روستا به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در بروز تغییرات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در عرصه‌های روستایی شناخته شده است. در نظریه‌های توسعه، به‌طور عمده بر دوگانگی جایگاه شهر و روستا تأکید شده است و در این راستا برنامه‌ریزان شهری با تمرکز بر جامعه شهری توجه اندکی به کشاورزی و برنامه‌ریزی با جهت‌گیری به سمت نواحی روستایی داشته‌اند (طاهرخانی و افتخاری، ۱۳۸۳: ۸۰). پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه درک علل و پیامدهای روابط شهر و روستا از جمله نظریه سرمایه‌داری بهره‌بری هانس بوبک (۱۹۴۸)، نظریه دولت و شهرنشینی (۱۹۹۳) و نظریه شبکه منطقه‌ای (۱۹۹۸)، نشان داده‌اند که این روابط و مناسبات اغلب به نفع شهرها بوده و بر تحمیل نوعی از روابط سلطه شهر بر محیط‌های روستایی استوار است (دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، ۱۳۸۷: ۲۱۷).

روستاها به‌طور سنتی با فعالیت‌های کشاورزی هویت و دوام یافته‌اند. اگرچه میزان اتکا و وابستگی روستاها به کشاورزی متفاوت است و امروزه بخش خدمات به‌ویژه خدمات گردشگری نقش و سهم بیشتری در برخی روستاها، به‌ویژه روستاهای پیراشهری اطراف مادر شهرها در اقتصاد به دست آورده است (قادرمرزی، ۱۳۹۰: ۶۵). واژه سرمایه روستایی به مجموعه دارایی‌ها یا آنچه روستاییان در اختیار دارند اشاره می‌کند (Geran, 200: 3). از دیدگاه "رویکرد معیشت پایدار" این سرمایه‌ها به سرمایه‌های طبیعی، مالی، فیزیکی، انسانی و فیزیکی دسته‌بندی می‌شوند که در ارتباطی تنگاتنگ و اثرگذار بر یکدیگر قرار دارند و چنانچه درست برنامه‌ریزی شوند، پویایی و تحرک اقتصادی نواحی روستایی و در نتیجه، دوام و پایداری معیشت روستاییان را تضمین می‌کنند. سرمایه مالی به پول نقد و دارایی‌هایی گفته می‌شود که قابلیت انباشت یا سرمایه‌گذاری داشته باشند. این سرمایه‌ها به‌طور کلی به ذخیره و افزایش ثروت و مال اشاره دارد (رنجبر، ۱۳۸۶: ۱۳). از سوی دیگر سرمایه‌های مالی با رشد ارتباطات و فن‌آوری در عصر کنونی قابلیت تحرک بسیاری یافته است. بنابراین، با جهانی‌شدن اقتصاد و ارتباطات، شبکه‌های مالی در جهان شکل گرفته است که سرمایه‌ها می‌تواند به‌آسانی از یک روستا به دیگر نقاط کشور و یا جهان منتقل گردد (Gaisford, 1995: 176).

نوعی از سرمایه مالی که نقش آن در توسعه روستایی اغلب نادیده گرفته شده، انباشت سرمایه مالی است که از بخش کشاورزی روستاها به دست می‌آید و به روش‌ها و اشکال گوناگون به مناطق شهری منتقل و در آنجا هزینه می‌شود. بخش کشاورزی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های متولی تولید در نظام اقتصادی کشورهای در حال توسعه مرجع اصلی ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم و به‌کارگیری نیروی انسانی برای جمعیت در حال افزایش شهری و روستایی محسوب می‌شود (علی‌پور و موسوی، ۱۳۹۷: ۱۹۰).

در ایران با توجه به ساختار اقتصاد ملی کشور، جریان‌های سرمایه از گذشته تاکنون میان سه رکن اقتصاد شهری، اقتصاد

روستایی و اقتصاد دولتی در جریان بوده است و در اغلب موارد و به دلایل گوناگون سرمایه‌های زیادی از اقتصاد روستایی خارج و به اقتصاد شهری ملحق می‌شود (کاظمی، ۱۳۹۰: ۳۱). خروج سرمایه از روستا را فرآیندی در نظر می‌گیرند که طی آن درآمد و پس‌انداز حاصل از فعالیت‌های اقتصادی (تولیدی و خدماتی) و همچنین دارایی‌های سرمایه‌ای در روستاها صرف سرمایه‌گذاری برای بهبود و توسعه فعالیت‌ها و زیرساخت‌های شخصی و عمومی روستا نمی‌شود، بلکه به مراکز جذب سرمایه در شهرها منتقل شده و صرف خرید زمین و مسکن شهری، سپرده‌گذاری در بانک‌ها و موسسه‌های مالی و ... یا صرف هزینه‌های زندگی کردن ناشی از مهاجرت در شهرها می‌شود. این روند در حالی است که روستاها برای سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های تولید و ایجاد اشتغال و همچنین خدمات رفاهی خود نیازمند سرمایه‌گذاری بوده و از این نظر در تنگنا هستند (همان، ۱۳۰). بنابراین، خروج سرمایه کلیه جریانات خروج سرمایه خصوصی و دولتی (از روستا) و انتقال آن (قانونی و غیرقانونی) به بیرون از ناحیه (غالباً شهرها) را شامل می‌شود (افضلی ابرقویی و خانی قریه‌گپی، ۱۳۸۹). در واقع، خروج سرمایه از روستا روایت علت و معلولی دیگری از توسعه‌نیافتگی روستاها در ایران است.

با توجه به این که خارج کردن پول و سرمایه روستا تهدیدی جدی برای اقتصاد و معیشت روستاییان است، مدیریت و بسترسازی مناسب برای نگهداشت سرمایه روستا و جلوگیری از خروج آن به نقاط شهری، می‌تواند یکی از مهم‌ترین عوامل پایداری اقتصاد روستایی و توسعه روستاها به شمار آید. در جریان خروج سرمایه از عرصه روستاها به شهرها، نه تنها بسترسازی‌های دولتی از جمله تأمین خدمات و امکانات رفاهی و زیربنایی در روستاها در جلوگیری از این جریان تأثیرگذار است، بلکه ایجاد امنیت مالی، اعتماد و اطمینان در بخش کشاورزی نیز از اهمیت بسیاری برخوردار است. این موضوع اگر با مشارکت مردم و بخش دولتی مدیریت نشود، اثرات جبران‌ناپذیری بر بخش کشاورزی و پیکره روستاها وارد خواهد ساخت و فعالیت‌های کشاورزی و بهره‌وری آن کاهش خواهد یافت. از دلایل مهم کاهش (فعالیت‌های) کشاورزی در روستاها عبارت‌اند از: کمبود نیروی انسانی جوان و نوآور (به دلیل مهاجرت جوانان به شهرها)، کم‌آبی و خشک‌سالی، بی‌میلی جوانان روستایی به فعالیت‌های کشاورزی و مکانیزه شدن بخش کشاورزی (محمدی و همکاران، ۱۳۹۲؛ سواری ممبئی و همکاران، ۱۳۹۶؛ شمس قدیمی و همکاران، ۱۳۹۵؛ واری و همکاران، ۱۳۸۹)، پائین بودن سودآوری فعالیت‌های کشاورزی، مناسب نبودن سیاست‌ها و قوانین سازمانی و دولتی و سیاست‌های بانکی و شاید از همه مهم‌تر، رقابت‌پذیر نبودن کشاورزی در مقایسه با بخش خدمات به‌ویژه مسکن و ساخت‌وساز است (قادرمرزی، ۱۳۹۴: ۱۱۴). در این وضعیت، می‌توان خروج سرمایه و عدم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی روستاها را هم به آن اضافه کرد. در چنین شرایطی، باوجود سیاست‌های توسعه روستایی و تسهیل فرایندهای توسعه و حتی سیاست‌های محلی، نواحی روستایی همچنان از سطح پایین توسعه در کشور رنج می‌برند (بدری و همکاران، ۲۰۲۱)؛ درحالی‌که روستاهای ایران حدود ۲۴٪ جمعیت کشور را دارند و از نظر وسعت عرصه جغرافیایی بیش از ۵۰٪ از کل مساحت کشور را در برمی‌گیرند. روستاها با تولید ۹۳٫۵٪ از کل محصولات کشاورزی ایران، نقش قابل توجهی در تأمین امنیت غذایی ایفا می‌کنند و کارگران کشاورزی ۲۹٪ از کل نیروی کار را تشکیل می‌دهند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)؛ مرکز توسعه روستایی و مناطق محروم ریاست جمهوری، ۱۳۹۵).

شهرستان دهگلان در استان کردستان ظرفیت بالایی در بخش کشاورزی دارد. این شهرستان به علت خاک حاصلخیز، دسترسی مناسب به منابع آبی و کشت محصولات پردرآمد با کشاورزی مکانیزه، روستاهایی با درآمد نسبتاً زیاد و در کل بهره‌وری بالا در بخش کشاورزی دارد. در این شهرستان نوعی از خروج سرمایه از روستاها به شهرهای بزرگ شکل گرفته، که در کنار عوامل دیگری سبب ناپایداری اقتصادی روستاها شده است. این روستاها باوجود درآمد بالا، سرمایه مالی مناسب و منابع غنی نتوانسته‌اند از این فرصت برای ارتقای شاخص‌های توسعه خود استفاده نمایند و درآمدهای حاصل از کار و

تولید کشاورزی از چرخه اقتصاد روستاها خارج و به شهرها منتقل می‌شود. پژوهش حاضر به واکاوی علل و عوامل خروج سرمایه از روستا به شهر و اثرات و پیامدهای آن بر اقتصاد محلی در روستاهای شهرستان دهگلان پرداخته است. پرسش اصلی این است که چه عواملی موجب خروج سرمایه مالی از بخش کشاورزی روستاها و انتقال آن به شهرها می‌شود؟ پرسش‌های جانبی در پیرامون این پرسش کلیدی عبارت‌اند از: - عوامل تسهیل‌کننده و تشویق‌کننده برای خروج سرمایه از روستا و همچنین عوامل مانع شونده از سرمایه‌گذاری در روستا کدام‌اند؟ - اثرات و پیامدهای این جریان بر جامعه روستایی چگونه است؟

در بررسی پیشینه موضوع تعاملات اقتصادی میان نواحی روستایی و نواحی شهری، مطالعات انجام‌شده در ایران و خارج از ایران را می‌توان در دودسته کلی بازشناسی کرد؛ یک دسته مطالعاتی هستند که از زاویه قواعد علم اقتصاد به موضوع سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی روستاها در مقایسه با شهرها پرداخته‌اند و دسته دیگر، از منظر روابط، تعاملات و پیوندهای میان روستاها با شهرها به موضوع نگاه کرده‌اند. این دسته دوم، علاوه بر جنبه‌های اقتصادی موضوع، به روابط فضایی در قالب مهاجرت افراد، روندهای اجتماعی و فرهنگی، جریان‌های کالا و سرمایه، دانش و فن‌آوری و ... نیز توجه کرده‌اند. در مطالعات خارجی، آسونگو و نانا (۲۰۲۰)، در پژوهش خود با عنوان "حاکمیت و تله فرار سرمایه در آفریقا" به این نتیجه رسیدند که ثبات سیاسی، کیفیت مقررات، حاکمیت اقتصادی و کنترل فساد بر فرار سرمایه تأثیر مثبت دارند. باسورث و ترنر (۲۰۱۸)، در مقاله "بررسی معنای کسب‌وکار روستایی از راه چارچوب سرمایه‌های روستایی" نشان دادند که درک بهتر از ویژگی‌های خاص مشاغل "روستایی" می‌تواند سیاست‌ها را به سمت رویکردهایی با چالش‌های روستایی و حمایت از ویژگی‌ها و فرصت‌های مرتبط با مکان‌های روستایی هدایت کند. همچنین مشاغل روستایی به درک پویایی و تغییر در جوامع روستایی مبتنی بر توسعه تجارت محلی کمک می‌کنند. تری و والت (۲۰۱۶)، در پژوهش خود با عنوان "توسعه منطقه‌ای در روستاها" بیان می‌دارند که مجاورت جغرافیایی و اجتماعی راه‌حل‌های نوآورانه و فرصت‌هایی برای جذب منابع خارجی و ساخت شبکه‌های ارتباطی در روستاها ایجاد می‌کنند. آن‌ها همچنین اشاره می‌کنند که ابزار اصلی سیاست‌های حمایتی توسعه روستایی در رویکردهای قدیمی یارانه‌ها بود اما در رویکردهای جدید سرمایه‌گذاری‌ها در بخش‌های مختلف اقتصاد روستایی به‌عنوان ابزار اصلی در توسعه روستایی نگریسته می‌شوند. کودل و همکاران (۲۰۱۳)، در پژوهش "تجدید سیستم‌های نوآوری در کشاورزی و غذا" به این مهم اشاره دارند که سیاست‌های جدید توسعه روستایی به‌گونه‌ای برنامه‌ریزی شوند که رقابت‌پذیری کسب‌وکارها، بخش‌ها و مناطق را با فراهم کردن حمایت برای ابداعات نوآورانه تقویت کند. جاوم و تتورا (۲۰۱۱)، در مقاله "حباب‌ها و جریان سرمایه" به بررسی جریان‌های سرمایه در بُعد ملی و بین‌المللی پرداخته است؛ این پژوهش نشان می‌دهد که طرح حباب‌ها یا هرم‌ها به‌عنوان یک ابزار تولیدی - بازاری بوده که به تسهیل جریان‌های سرمایه بین‌المللی در ارتباط با بازارهای بین‌المللی مالی می‌پردازد. نتایج نشان داد که وجود مراکز جذب سرمایه (حباب‌ها) سبب کشش سرمایه‌ها و سپرده‌های محلی از مناطق کم توسعه‌یافته به مراکز پیشرفته و با میزان تولید بالا می‌گردد. هوانگ و همکاران (۲۰۰۶)، در پژوهش "تقویت یا حذف روستاهای چین: نوسازی کشاورزی و جریان‌های سرمایه روستایی به شهری" نتیجه گرفتند که اگرچه در سال‌های اخیر جریان‌ها از کشاورزی به صنعت و از روستا به شهر وارونه شده است، اما از اواخر سال ۲۰۰۰ به نظر نمی‌رسد دولت منابع کافی را به سمت اقتصاد روستایی هدایت کرده باشد. بنابراین برای اینکه روستاهای چین مدرنیزه شوند، باید به جریان‌ها توجه بیشتری شود. لی و زاک (۲۰۰۶)، در مقاله "ریسک سیاسی و فرار سرمایه" اشاره می‌کنند از نظر کمی، متغیرهای سیاسی مهم‌ترین عامل مرتبط با فرار سرمایه است. جی. دبلیو. فدر که و دبلیو لیو (۲۰۰۱)، در پژوهش "مدل‌سازی عوامل تعیین‌کننده جریان سرمایه و فرار سرمایه: با استفاده از داده‌هایی در

آفریقای جنوبی از ۱۹۶۰ تا ۱۹۹۵" به بررسی و تعیین حساسیت نسبی جریان سرمایه یا فرار سرمایه به چهار عامل مؤثر در خروج سرمایه از کشور آفریقای جنوبی می‌پردازند. شواهد نشان می‌دهد که یکی از عوامل خروج سرمایه حساسیت به خطر است، از جمله خطرات سیاسی، حقوق سیاسی و ثبات سیاسی است. نتایج این پژوهش نشان داد که در آفریقای جنوبی سرمایه‌ها به خطرات سیاسی بیشتر حساس هستند.

در مطالعات داخلی، بدری و همکاران (۲۰۲۱)، در مقاله "چرا سیاست‌های توسعه روستایی به توسعه روستایی در ایران کمک نکرده است؟" نشان می‌دهند که روستاهای ایران همچنان از سطح پایین توسعه، کاهش جمعیت، بی‌ثباتی اقتصادی و معیشتی و فرصت‌های اقتصادی محدود رنج می‌برند. شمس و همکاران (۱۳۹۴)، در مقاله خود با عنوان "دلایل بی‌انگیزگی جوانان روستایی به اشتغال در بخش کشاورزی (بوئین‌زهره)" نشان داده‌اند که پُر زحمت بودن حرفه کشاورزی در مقایسه با سایر مشاغل، کم‌درآمد بودن حرفه کشاورزی نسبت به مشاغل دیگر، عدم توجه کافی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران به بخش کشاورزی و روستایی از دلایل عدم تمایل جوانان روستایی به اشتغال در کشاورزی و تمایل به اشتغال غیر کشاورزی است. رضوانی و همکاران (۱۳۸۷)، در پژوهشی با عنوان "نقش وجوه ارسالی و سرمایه‌گذاری در توسعه روستایی (دهستان رامشه اصفهان)" به این نکته تأکید دارند که وجوه ارسالی مهاجران در روستاهای این ناحیه نقش مهمی در باززنده‌سازی، رشد و توسعه و به‌ویژه اشتغال‌زایی دهستان رامشه داشته است. همچنین در روستاهایی که این مبالغ صرفاً در زمینه تأمین مخارج روزانه خانوارها نبوده و در خدمت ایجاد اشتغال و تأمین زیرساخت‌های روستاها به کار گرفته شده، نقش مؤثرتری در عمران و توسعه روستاها داشته است. یآوری و مهرگان (۱۳۸۲)، در مقاله "جریان‌های سرمایه بخش کشاورزی در اقتصاد ایران" نتیجه گرفتند که افزایش درآمد دائمی در بخش کشاورزی و صنعت بر تشکیل سرمایه در بخش کشاورزی اثر مثبت خواهد داشت. ولی افزایش درآمد دائمی بخش خدمات بر تشکیل سرمایه در بخش کشاورزی اثر منفی دارد و باعث خروج سرمایه از این بخش می‌شود. همچنین، مهرگان و یآوری (۱۳۸۵)، در پژوهش "جریان سرمایه از بخش‌های مولد به بخش خدمات در اقتصاد ایران" به این نتیجه رسیده‌اند که درآمدهای تعدیل‌شده با خطر تمامی بخش‌های اقتصادی در تشکیل سرمایه بخش خدمات، صنعت، کشاورزی و در آخر ساختمان بیشترین اثر را در تشکیل بخش خدمات داشته‌اند.

جمع‌بندی کلی نتایج پژوهش‌های بررسی‌شده بیانگر آن است که دست‌کم دودسته اصلی عوامل و زمینه‌های خروج سرمایه از روستاها را می‌توان مشخص کرد؛ یکی به سیاست‌های دولت و قوانین حاکم بر منابع و فعالیت‌های اقتصادی در نواحی روستایی مربوط می‌شود که به‌طور مستقیم و غیرمستقیم زمینه خروج سرمایه از روستاها را هموار می‌کند؛ دیگری به قواعد بازار و اقتصاد مربوط است که ترجیحات صاحبان کسب‌وکار و سرمایه‌داران را به سمت شهرها سوق می‌دهد و البته که در این مورد هم سیاست‌های دولت و نبود نظام‌های تشویقی و تنبیهی برای سرمایه‌گذاری در مکان‌ها و فعالیت‌ها، تأثیرگذار واقع می‌شود. آنچه در پژوهش‌های پیشین کمتر به آن اشاره شده است، شناسایی و اولویت‌بندی عوامل تأثیرگذار بر خروج سرمایه از بخش کشاورزی روستاهاست. پژوهش حاضر با در نظر گرفتن پیوندها و جریان‌های میان روستا و شهر به‌ویژه جریان‌های مالی، به واکاوی عوامل مؤثر بر خروج سرمایه از روستاها می‌پردازد؛ باهدف اینکه از این راه بتوان سرمایه‌های تولیدشده در روستاها را به نفع روستاییان مدیریت کرد.

مبانی نظری

هانس بوبک جغرافیدان اتریشی در سال ۱۹۴۸ در مقاله‌ای با عنوان "مراحل تکامل اجتماعی- اقتصادی از دیدگاه جغرافیا" کوشید تا روابط شهر و روستا را در چارچوبی تئوریک مطرح سازد. بوبک روابط شهر و حوزه‌های روستایی پیرامون

آن را در کشورهای اسلامی در قالب روابط سلطه‌گرانه "سرمایه‌داری بهره‌بری" مطرح ساخت (اهلرس، ۱۳۸۰). بوبک عقیده داشت که تسلط اقتصادی شهر بر روستا به‌وسیله مالکان بزرگ ساکن در شهر اعمال می‌شد. یعنی زمین‌داران ساکن در شهر قسمت اعظم نواحی روستایی را کنترل می‌کردند و بالطبع سهم زیادی از تولیدات کشاورزی و محصولات روستا را به خود اختصاص می‌دادند و این محصولات به‌طور مستقیم به شهر سرازیر می‌شد (پاپلی یزدی و رجبی سانجردی، ۱۳۸۲: ۲۶۵). نظریه سرمایه‌داری بهره‌بری هانس بوبک بر نقش سلطه‌گری و استعماری شهرها بر روستاها تأکید دارد. مطابق این نظریه، روابط سنتی شهرها و روستاهای پیرامونی واقع در حوزه نفوذ آن‌ها پیوسته بر نوعی روابط یک‌سویه و سلطه‌آمیز استوار بوده است (بوبک، ۱۳۹۰).

محمدتقی رهنمایی در نقد نظریه سرمایه‌داری بهره‌بری بوبک، در مقاله‌ای با عنوان "دولت و شهرنشینی" (۱۳۷۳)، بیان می‌کند که دولت تحت تأثیر درآمدهای نفتی به سرمایه‌گذاری در ابعاد مختلف عمرانی، آموزشی، بهداشتی، اداری و ... در شهرها پرداخته و چنین سرمایه‌گذاری‌هایی به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم باعث ایجاد فرصت‌های شغلی و تنوع منابع درآمدی در شهرها می‌شود. بنابراین، از این راه به جاذبه‌های شهری افزوده می‌شود؛ در صورتی که سرمایه‌گذاری‌های مشابهی در روستاها صورت نگرفته و عوامل دافعه روستا در هماهنگی با جاذبه‌های شهری، باعث مهاجرت‌های مردم از روستا به شهر می‌شود (قادرمرزی، ۱۳۸۸: ۷۱) و قاعدتاً خروج سرمایه از روستاها را باعث می‌شود.

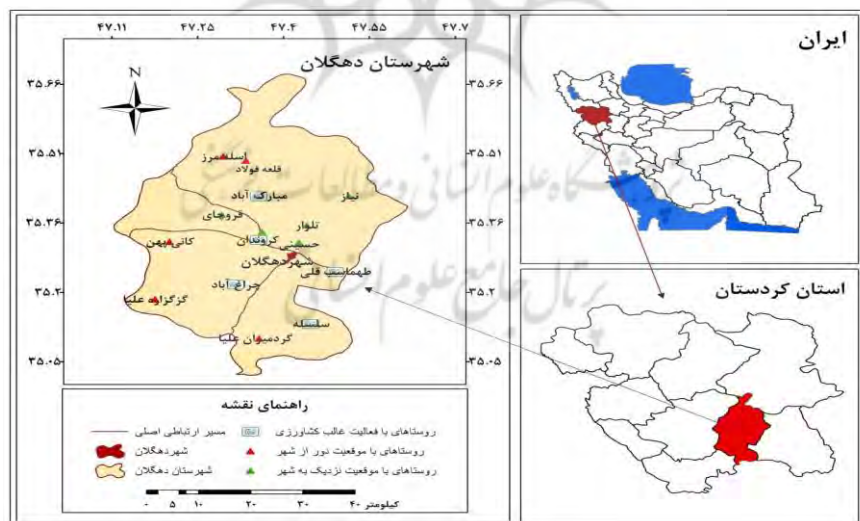
"مایک داگلاس" با پیروی از اندیشه‌های "جان فریدمن" در زمینه توسعه آگروپلین، با جهت‌گیری‌های جدید در زمینه محیط‌زیست، عدم تمرکز دموکراتیک و جهانی‌شدن، پارادایم جدیدی را در توسعه منطقه‌ای-روستایی تحت عنوان «شبکه‌های منطقه‌ای» ارائه کرد. داگلاس در بازاندیشی نقش شهرها در توسعه منطقه‌ای-روستایی این پرسش اساسی را طرح کرد که چگونه می‌توان قابلیت‌های توسعه روستا و شهر را به کار گرفت و آن‌ها را در فرایند برنامه‌ریزی، مکمل یکدیگر نمود. وی در پاسخ به این پرسش بر این نکته اساسی تأکید می‌ورزد که عملکردها و نقش‌هایی که توسط شهرها در بیشتر نواحی روستایی بر عهده گرفته شده است، نتیجه وابستگی با منشأ رابطه دوسویه میان شهر و روستاست. وی همچنین مناسبات میان شهر و روستا را در قالب نقش‌ها و عملکردهای روستا و شهر ارائه کرد و خاطر نشان می‌سازد که برای هر نقشی که شهر دارد، نقشی ضروری بر عهده نقاط روستایی حوزه نفوذ پیرامونی وجود دارد (افتخاری و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۵). بر این اساس، داگلاس برای حل چالش‌های اساسی توسعه منطقه‌ای از جهات نظری و سیاست‌گذاری، طرح پارادایم جدید شبکه منطقه‌ای را ضروری دانست تا مطابق راهبردهای آن سعی شود در تعریف اجزای نظام فضایی-ملی، تغییرات محلی در پیوندهای روستایی-شهری به شمار آورده شوند (Douglass, 1998: 11). پیوندهای روستایی-شهری تعاملاتی فراتر از روابط و مناسبات ساده و یک‌سویه یا دوسویه است که میان سکونتگاه‌ها به وجود می‌آید، همچنان که چنین پیوندهایی امکان دارد بین گروه‌های انسانی به وجود آید. بدون تردید، روابط اقتصادی شهر و روستا به‌عنوان یکی از عرصه‌های اصلی برقراری پیوندهای روستایی-شهری مطرح می‌شود. در نتیجه روابط اقتصادی شهر و روستا، سرمایه‌ها و کالاها بین آن‌ها جابه‌جا می‌شوند. پیوندهای روستایی-شهری در عرصه اقتصاد ناحیه‌ای از یک‌سو دربرگیرنده جریان محصولات کشاورزی و سایر تولیدات از سوی روستائیان به بازارهای شهری، و از سوی دیگر، زمینه‌ساز جریان کالاهای صنعتی از مراکز شهری به‌سوی سکونتگاه‌های روستایی است (سعیدی و عزیزپور، ۱۳۸۳: ۲۱). در این ارتباط، جریان اطلاعات بین نواحی روستایی و شهری و تعاملات اجتماعی فرهنگی نیز وجود دارد که به لحاظ فیزیکی کمتر قابل مشاهده است (جلالیان، ۱۳۹۶: ۶۹).

نبود تفکر سیستمی در برنامه‌ریزی‌های روستایی و نقطه‌ای بودن مبنای فکری طرح‌های روستایی، مدیریت روستایی

به‌جای مدیریت توسعه روستایی، نگاه از بالا به پایین در روند توسعه و مشارکت پایین مردم روستا در اجرای طرح‌ها و پروژه‌ها و در مجموع، سیاست‌گذاری نامناسب و سیاست‌های با کارآمدی پایین، زمینه خروج سرمایه از روستاها را تسهیل کرده است. همچنین، امنیت پایین و بازدهی کم سرمایه‌گذاری در روستا نسبت به شهرها و در نتیجه، انگیزه پایین و عدم انباشت سرمایه در روستا همراه با سیاست‌های حمایتی ناچیز در روستاها از دیگر علل خروج سرمایه از روستاها است، که در شهرستان دهگلان هم‌چنین وضعیتی به‌روشنی قابل‌مشاهده است. پی آمد خروج سرمایه‌های مالی، پایین آمدن نرخ اشتغال در روستاها، رکود اقتصاد روستایی، تداوم وابستگی روستاها به شهرها و بی‌انگیزگی به شغل کشاورزی، توسعه‌نیافتگی روستاها و استمرار نقش حاشیه‌ای آن‌ها در مقابل شهرها است.

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش، جزء پژوهش‌های توصیفی - تحلیلی است. رویکرد روش‌شناختی پژوهش بر پایه روش قیاسی است. بنابراین می‌توان گفت که پژوهش حاضر از روش کمی با استدلال قیاسی و اثبات‌گرایانه در پی پاسخ به پرسش‌های پژوهش است. با توجه به روش تحلیل عاملی برای تحلیل داده، شاخص‌ها و معیارهای موردنظر برای سنجش اثرگذاری بر خروج سرمایه، در قالب عوامل اقتصادی، اجتماعی و نهادی - مدیریتی دسته‌بندی شدند. از نظر مکانی، محدوده این پژوهش شهرستان دهگلان است (شکل ۱). این شهرستان در شرق استان کردستان واقع شده و دارای دو بخش، پنج دهستان و ۱۰۵ آبادی دارای سکنه و ۱۸ آبادی خالی از سکنه است. در سال ۱۳۹۵، جمعیت شهرستان ۶۴۰۱۵ نفر بوده است. از این تعداد ۲۹۱۸۵ نفر ساکن در نقاط شهری، ۳۴۸۳۰ نفر در نقاط روستایی ساکن بوده‌اند (فرهنگ آبادی‌های استان کردستان، ۱۳۹۵). به لحاظ زمانی، قلمرو این پژوهش دوره ۲۰ ساله از ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۰ را در برمی‌گیرد.

شکل ۱. موقعیت شهرستان دهگلان در استان کردستان

جامعه آماری این پژوهش، ۱۰۵ روستای شهرستان دهگلان است که در پنج دهستان قرار دارند. جامعه نمونه ۱۵ روستا است که از روش نمونه‌گیری احتمالی طبقه‌بندی شده انتخاب شدند. در گزینش روستاهای نمونه، علاوه بر فعالیت غالب کشاورزی، دوری و نزدیکی به شهر نیز ملاک انتخاب قرار گرفت (فاصله تا ۲۰ کیلومتر از شهر دهگلان به‌عنوان روستاهای

نزدیک و فاصله بیش از ۲۰ کیلومتر به عنوان روستاهای دور در نظر گرفته شد) و از هر دو گروه روستاهای نزدیک و دور از شهر، روستاهایی انتخاب شدند (جدول شماره ۱). نمونه‌های مورد بررسی در سطح تمامی روستاها بر اساس روش خوشه‌ای چندمرحله‌ای با روش انتساب متناسب از پاسخ‌گویان تعیین شد و ۳۴۰ خانوار کشاورز (از میان ۲۹۹۷ خانوار روستاهای نمونه) به عنوان حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران تعیین و داده‌های لازم با ابزار پرسشنامه محقق ساخته به دست آمد. روایی محتوایی و ظاهری پرسشنامه به تأیید استادان دانشگاه و کارشناسان مرتبط با موضوع رسید. برای اطمینان از پایایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد.

جدول ۱. روستاهای مورد مطالعه

روستاهای دور از شهر دهگلان				روستاهای نزدیک به شهر دهگلان			
فاصله از شهر (کیلومتر)	حجم نمونه	حجم جامعه آماری	روستا	فاصله از شهر (کیلومتر)	حجم نمونه	حجم جامعه آماری	روستا
۲۵	۸	۶۶	کانی پهن	۵	۱۴	۱۱۷	حسینی
۳۱	۱۰	۸۶	گزرگزاره علیا	۱۸	۹۵	۸۴۲	قروچای
۲۶	۵۳	۴۷۴	گردمیران علیا	۲۰	۱۰	۸۱	نیاز
۳۰	۶	۵۲	قلعه فولاد	۹	۱۳	۱۱۶	تلوار
۳۸	۶	۵۴	اسله مرز	۱۱	۱۴	۱۳۱	حاجی پمق
۳۶	۱۷	۱۵۷	سلسله	۹	۲۰	۱۷۲	مبارک‌آباد
				۸	۵۰	۴۴۴	کروندان
				۱۶	۱۴	۱۲۴	چراغ‌آباد
				۸	۱۰	۸۱	طهماسب قلی
		۲۹۹۷					کل جامعه آماری
		۳۴۰					تعداد نمونه‌ها

برای تنظیم پرسشنامه و گردآوری داده لازم، خروج سرمایه به عنوان متغیر وابسته و عوامل اقتصادی، اجتماعی و نهادی - مدیریتی به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شدند و گویه‌های مرتبط با هر یک در پرسشنامه قرار داده شد (جدول ۲).

جدول ۲. گویه‌های مربوط به هر عامل

متغیر وابسته	گویه‌ها	متغیرهای مستقل	گویه‌ها
خروج سرمایه	فراهم نبودن بسترهای سرمایه‌گذاری در روستاها توسط دولت‌ها Q6، میزان رضایت از سرمایه‌گذاری در اقتصاد شهری Q7، میزان رضایت از ثبات شغلی در اقتصاد شهری Q8، سود حاصل از سرمایه‌گذاری Q9، ارزش سرمایه‌گذاری در اقتصاد شهری نسبت به اقتصاد روستایی Q10، زمینه سرمایه‌گذاری در اقتصاد روستایی Q11، عدم انگیزه کافی برای سرمایه‌گذاری در بخش اقتصاد روستایی رضایت روستاییان از سرمایه‌گذاری در اقتصاد روستایی Q13، علاقه‌مندی به سرمایه‌گذاری در اقتصاد شهری Q16، گرایش به سرمایه‌گذاری در اقتصاد شهری Q18، وضعیت مهاجرت در روستا Q19، عملکرد ضعیف دولت (مانند دادن وام و تسهیلات) در فراهم کردن زمینه سرمایه‌گذاری در روستا Q23	اقتصادی	دراآمدزایی و اطمینان از بازگشت سرمایه Q1، بسترهای مناسب سرمایه‌گذاری در شهر (زمین و مسکن، صنایع، بانک و...) Q2، بازدهی سرمایه‌گذاری در شهر Q3، امنیت اشتغال به فعالیت در اقتصاد شهری Q4، سود سرمایه‌گذاری در شهر نسبت به روستا Q14، انعطاف‌پذیری سرمایه در شهر Q17
		اجتماعی	انگیزه سرمایه‌گذاری در اقتصاد شهری و روستایی (به دلیل سوددهی و بازدهی سرمایه، بازگشت سرمایه، حمایت‌های دولتی و...) Q5، رفاه و امنیت روانی و اجتماعی Q15
		نهادی - مدیریتی	نبودن یا حضور غیر مؤثر نهادهای دولتی جهت پرداخت تسهیلات (مانند عدم پرداخت وام‌های کم‌بهره) در روستاها Q20، ضعف حمایت‌ها و سیاست‌های بخش دولتی از بخش خصوصی و سایر نهادهای دولتی برای سرمایه‌گذاری در روستا Q21، فراهم نبودن زمینه‌ها و زیرساخت‌های سرمایه‌گذاری (مانند توسعه کالبدی، توسعه فرهنگی و...) در روستا توسط بخش دولتی Q22

منبع: قادرمرزی، ۱۳۹۴؛ محمدی و همکاران، ۱۳۹۲؛ سواری ممینی و همکاران، ۱۳۹۶؛ شمس قدیمی و همکاران، ۱۳۹۵؛ واری و همکاران، ۱۳۸۹؛

هوانگ و همکاران، ۲۰۰۶؛ و مطالعات میدانی نویسندگان، ۱۴۰۱

یافته‌ها

از تعداد ۳۴۰ پرسشنامه توزیع شده در روستاهای مورد مطالعه شهرستان دهگلان ۳۲۰ پرسشنامه تکمیل شد که از این تعداد ۲۹۱ نفر (معادل ۹۰/۹ درصد) پاسخ‌دهندگان مرد و ۲۹ نفر (معادل ۹/۱ درصد) زن بودند. بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۲۵ تا ۳۵ سال (معادل ۴۱/۶٪) و کمترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۵۵ تا ۶۵ سال (معادل ۱/۹٪) است. همچنین، بیشترین تعداد پاسخگویان (معادل ۳۶/۶٪) دارای تحصیلات لیسانس هستند و کمترین فراوانی مربوط به گروه بی‌سواد (معادل ۰/۶٪) است.

خروج سرمایه

گویه‌های مربوط به خروج سرمایه به‌عنوان تغییر وابسته در پژوهش حاضر در جدول شماره ۲ آمده است. با توجه به پاسخ‌های داده شده، به تشریح بیشترین فراوانی پاسخ‌های مربوط به گویه‌ها بسنده می‌شود و به دلیل تعداد زیاد جداول درصد فراوانی مربوط به هر یک از گویه‌ها، از بیان آن‌ها صرف نظر می‌شود.

بیشترین فراوانی مربوط به رضایت روستاییان از فراهم بودن بسترهای سرمایه‌گذاری در روستاها مربوط به گزینه خیلی کم به میزان ۵۳/۸٪ است که نشان از عدم رضایت روستاییان از عملکرد دولت در این گویه است. میزان رضایت روستاییان از سرمایه‌گذاری در اقتصاد شهری مربوط به گویه متوسط و درصد فراوانی آن ۴۰٪ است که نشان از عدم رضایت کامل روستاییان در این بخش است. میزان رضایت از ثبات شغلی در اقتصاد شهری مربوط به گویه متوسط و فراوانی آن ۴۷/۵٪ است. بیشترین فراوانی در کسب سود حاصل از سرمایه‌گذاری در اقتصاد شهری مربوط به گویه زیاد به میزان ۳۷/۸٪ است که حکایت از رضایت سرمایه‌گذاری روستاییان در اقتصاد شهری است. بیشترین فراوانی در گویه ارزش سرمایه‌گذاری در اقتصاد شهری نسبت به اقتصاد روستایی مربوط به گویه زیاد به میزان ۳۰/۶٪ است. به نظر پاسخ‌دهندگان بیشترین فراوانی در گویه زمینه سرمایه‌گذاری در اقتصاد روستایی توسط دولت مربوط به ضرورت ایجاد نهادهای مرتبط با کشاورزی به میزان ۵۶/۹٪ است. در گویه مربوط به انگیزه کشاورزان برای سرمایه‌گذاری در اقتصاد روستایی بیشترین فراوانی مربوط به گویه خیلی کم (۳۹/۱٪) است که نشان از عدم تمایل کشاورزان به سرمایه‌گذاری در اقتصاد روستایی دارد. میزان رضایت روستاییان از سود حاصل از سرمایه‌گذاری در اقتصاد روستایی مربوط به گویه متوسط به میزان ۳۲/۲٪ است. بیشترین فراوانی در گویه علت داشتن انگیزه سرمایه‌گذاری در اقتصاد شهری مربوط به سودهی و بازدهی بالا (۳۱/۶٪)، بازگشت سرمایه (۱۵/۹٪) و انعطاف‌پذیری بالا (۱۵/۶٪) است. بیشترین فراوانی مربوط به گویه علت گرایش به سرمایه‌گذاری در اقتصاد شهری سودهی و بازدهی بالای سرمایه‌ها (۴۵/۹٪) است. بیشترین فراوانی مربوط به مهاجرت از روستا مربوط به گویه مهاجرت دائمی از روستا (۳۲/۸٪) و مهاجرت جوانان برای یافتن کار به میزان ۳۰/۳٪ است. بیشترین فراوانی گویه مربوط به عملکرد دولت در ارائه تسهیلات مربوط به گویه خیلی کم به میزان ۵۳/۸٪ است، که نشان از عملکرد ضعیف دولت در اقتصاد روستایی است.

جمع‌بندی وضعیت خروج سرمایه مالی از روستاهای مورد مطالعه، نشان‌دهنده انگیزه‌های قوی (مبتنی بر تجربه روستاییان) برای خروج سرمایه از روستا به‌ویژه از بخش کشاورزی و مولد روستا و سرمایه‌گذاری در شهر و بخش‌های غیرمولد روستایی است. خرید آپارتمان در شهر، خرید طلا، سپرده‌گذاری در بانک، خرید زمین مسکونی در روستا و حاشیه شهر و مهاجرت و سکونت در شهر، نمونه‌های مشاهده شده در این روستاها هستند.

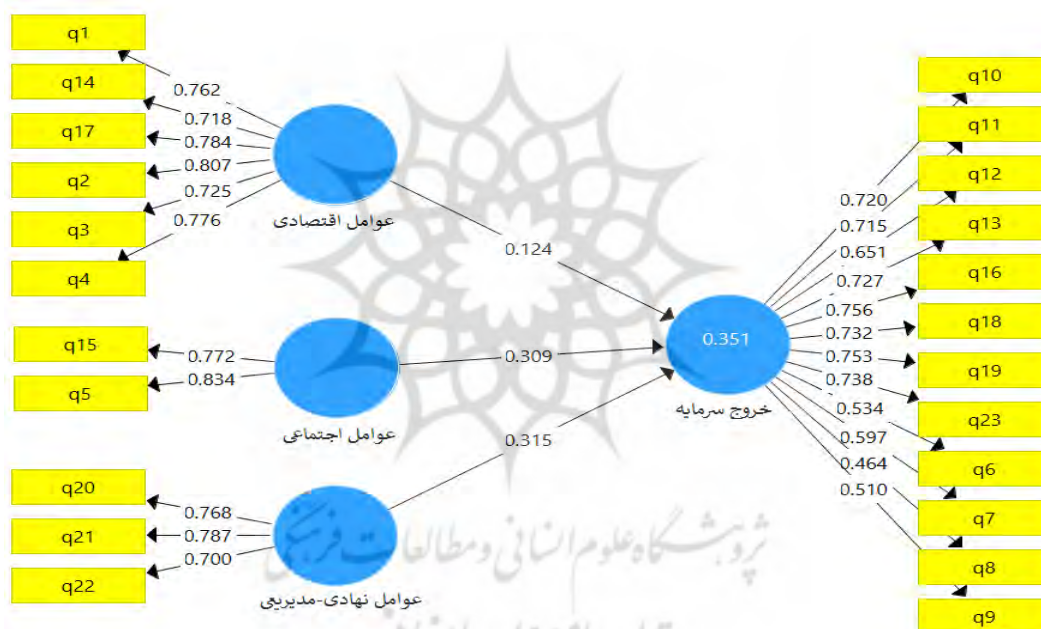
عوامل مؤثر بر خروج سرمایه

داده‌های جمع‌آوری‌شده، در نرم‌افزار *SPSS* کدبندی و تحلیل شد (جدول ۳).

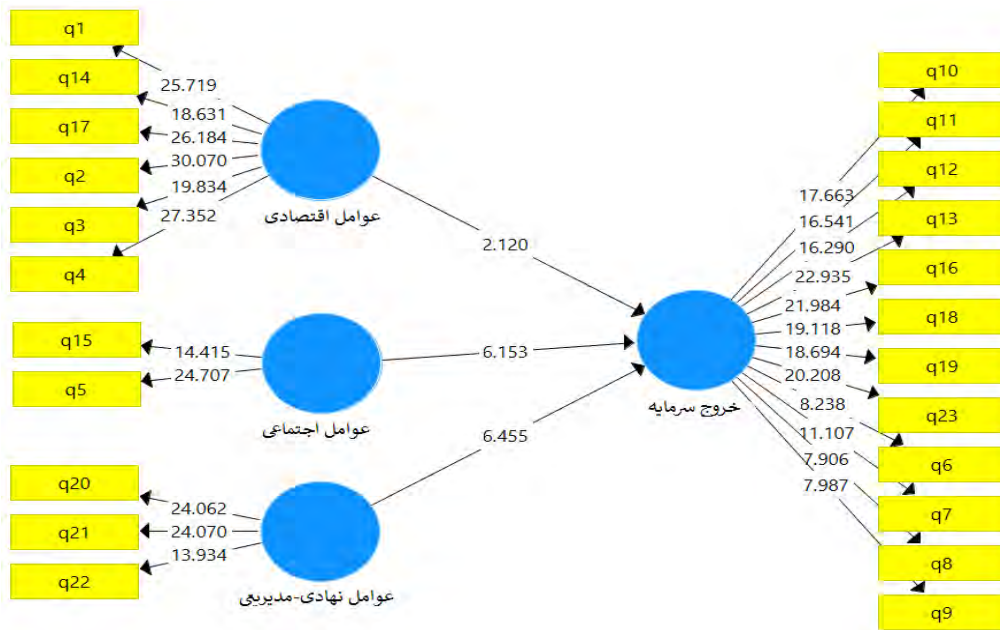
جدول ۳. شاخص‌های توصیفی متغیرهای مورد مطالعه

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه
عوامل اقتصادی	۳/۳۹۵	۱/۲۲۶	۱/۰۰	۶/۱۷
عوامل اجتماعی	۲/۸۱۹	۱/۵۱۶	۱/۰۰	۶/۵۰
عوامل نهادی-مدیریتی	۳/۶۴۰	۰/۹۷۴	۱/۶۷	۵/۰۰
خروج سرمایه	۳/۰۲۹	۰/۹۹۹	۱/۰۰	۵/۱۷

با توجه به این که تعداد نمونه‌ها بیشتر از ۳۰ مورد بوده است، بنابراین نرمال بودن داده‌ها مفروض است. برای تحلیل استنباطی داده‌ها از نرم‌افزار *SPSS* و مدل‌سازی معادلات ساختاری از نرم‌افزار *smartpls* استفاده شده است. در ادامه آزمون‌های مربوط به مدل اندازه‌گیری در نرم‌افزار *smartpls* در شکل‌های ۳ و ۴ آورده شده است.

شکل ۳. مدل پژوهش با ضرایب استاندارد شده بار عاملی (ارزیابی مدل‌های اندازه‌گیری)

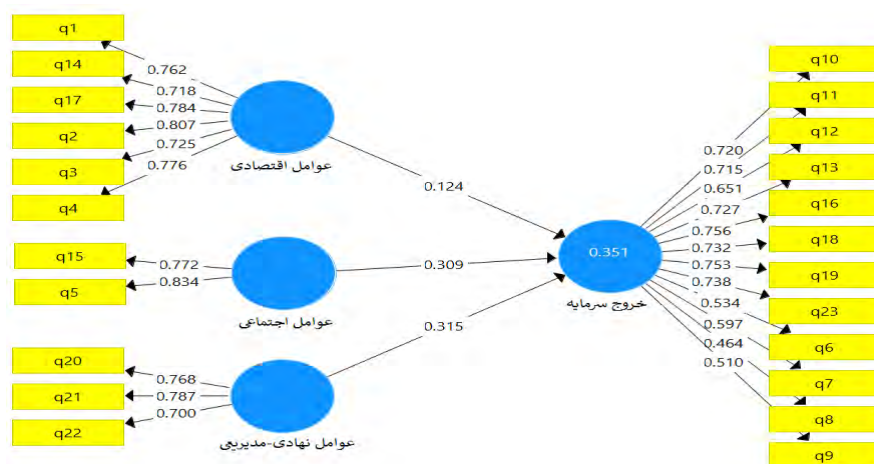
شکل ۴. مدل پژوهش با ضرایب t -Values (ارزیابی مدل‌های اندازه‌گیری)

نتایج ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی متغیرها در جدول ۴ آورده شده است. با توجه به حدود گفته شده برای هر دو معیار، نتیجه می‌شود که مقدار ضرایب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی برای تمامی سازه‌های پژوهش قابل قبول است.

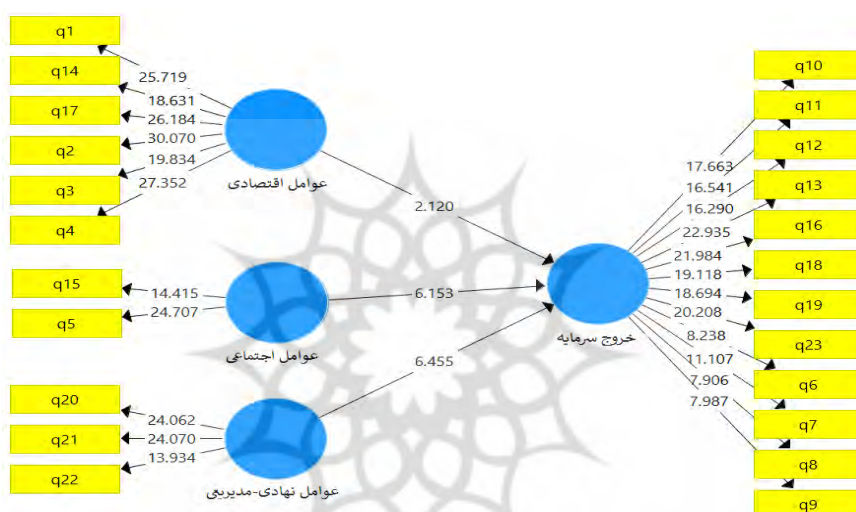
جدول ۴. نتایج ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی متغیرها

سازه‌های پژوهش	ضریب آلفای کرونباخ ($Alpha > 0.7$)	ضریب پایایی ترکیبی ($CR > 0.7$)
عوامل اقتصادی	۰/۸۵۶	۰/۸۹۳
عوامل اجتماعی	۰/۷۰۵	۰/۷۸۵
عوامل نهادی - مدیریتی	۰/۷۲۰	۰/۷۹۶
خروج سرمایه	۰/۸۸۱	۰/۹۰۳

همچنین آزمون همگن بودن و معناداری بارهای عاملی مربوط به متغیرهای مستقل (عوامل اقتصادی، اجتماعی و نهادی - مدیریتی) و تغییر وابسته (خروج سرمایه) نشان داد که مقادیر بارهای عاملی و ضرایب معناداری کلیه گویه‌ها به ترتیب از ۰/۴ و ۱/۹۶ بیشتر محاسبه شده است. بنابراین، روایی همگرایی متغیرهای مدل تأیید شده است. پس از تحلیل و بررسی مدل اندازه‌گیری، مدل‌های ساختاری مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. مدل ساختاری، مدلی که در آن روابط بین متغیرهای مکنون مستقل (برون‌زا) و وابسته (درون‌زا) مدنظر است. مدل ساختاری تنها متغیرهای پنهان را به همراه روابط میان آن‌ها بررسی می‌کند (شکل‌های ۵ و ۶).

شکل ۵. مدل پژوهش با ضرایب استاندارد شده بار عاملی (ارزیابی مدل‌های ساختاری و کلی)

شکل ۶. مدل پژوهش با ضرایب t -Values (ارزیابی مدل‌های ساختاری و کلی)

مقادیر t محاسبه شده بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته موجود در مدل بزرگ‌تر از $1/96$ بوده و در سطح ۹۵ درصد معنادار هستند و به عبارتی مناسب بودن مدل ساختاری را نشان می‌دهد (جدول ۵).

جدول ۵. ضرایب بار عاملی استاندارد شده و مقدار t بین متغیرهای مکنون

مقدار t	ضریب مسیر (β)	سازه وابسته	سازه مستقل
۲/۱۲۰	۰/۱۲۴	خروج سرمایه	عوامل اقتصادی
۶/۱۵۳	۰/۳۰۹	خروج سرمایه	عوامل اجتماعی
۶/۴۵۵	۰/۳۱۵	خروج سرمایه	عوامل نهادی-مدیریتی

مدل کلی شامل هر دو بخش مدل اندازه‌گیری و مدل ساختاری می‌شود و با تأیید برازش آن، بررسی برازش در یک مدل کامل خواهد شد. برای بررسی برازش مدل کلی تنها یک معیار به نام GOF^1 وجود دارد. معیار GOF توسط تنهاوس و

همکاران^۱ (۲۰۰۴) ابداع گردید و طبق فرمول موجود در جدول شماره ۶ محاسبه می‌گردد. سه مقدار ۰/۲۵، ۰/۰۱ و ۰/۳۶ به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای GOF معرفی شده است.

جدول ۶. نتایج برازش کلی مدل با معیار GOF

میانگین Communalities	میانگین R^2	GOF
۰/۲۴۳	۰/۳۵۱	$GOF = \sqrt{\text{Communalities} \times R^2} = \sqrt{0.243 \times 0.351} = 0.291$

چنانکه در جدول شماره ۶ مشاهده می‌شود، مقدار میانگین مقادیر اشتراکی ($Communalities$) ۰/۲۴۳ و میانگین مقادیر R^2 برابر ۰/۳۵۱ و مقدار معیار GOF معادل ۰/۲۹۱ به دست آمد که با توجه به دسته‌بندی مذکور نشان از برازش خوب مدل کلی تحقیق است.

در ادامه در جدول ۷، رابطه معناداری هریک از عوامل اقتصادی، اجتماعی و نهادی - مدیریتی با خروج سرمایه بررسی می‌شود.

جدول ۷. نتایج تحلیل رابطه معناداری عوامل با خروج سرمایه

نتیجه	جهت رابطه	عدد معناداری (آماره t)	ضریب مسیر	فرضیه
تأیید	مثبت و مستقیم	۲/۱۲۰	۰/۱۲۴	عوامل اقتصادی - خروج سرمایه
تأیید	مثبت و مستقیم	۶/۱۵۳	۰/۳۰۹	عوامل اجتماعی - خروج سرمایه
تأیید	مثبت و مستقیم	۶/۴۵۵	۰/۳۱۵	عوامل نهادی - مدیریتی - خروج سرمایه

مطابق جدول ۷، با توجه به اینکه مقدار آماره t محاسبه شده برای عوامل اقتصادی برابر با ۲/۱۲۰ و بیشتر از ۱/۹۶ است، اثر عوامل اقتصادی بر خروج سرمایه با ضریب مسیر ۰/۱۲۴ و با احتمال ۹۵ درصد معنادار است. ضریب مسیر (بتا) مثبت بین متغیرها (۰/۱۲۴) بدین مفهوم است که با افزایش یک انحراف استاندارد عوامل اقتصادی، خروج سرمایه به اندازه ۰/۱۲۴ انحراف استاندارد افزایش خواهد یافت. بنابراین، می‌توان اظهار نظر کرد که با توجه به داده‌های جمع‌آوری شده، وجود تأثیر معنادار عوامل اقتصادی بر خروج سرمایه تأیید می‌شود. در ادامه با توجه به اینکه مقدار آماره t محاسبه شده برای عوامل اجتماعی برابر با ۶/۱۵۳ و بیشتر از ۱/۹۶ است، اثر عوامل اجتماعی بر خروج سرمایه با ضریب مسیر ۰/۳۰۹ و با احتمال ۹۵٪ معنادار است. ضریب مسیر (بتا) مثبت بین متغیرها (۰/۳۰۹) بدین مفهوم است که با افزایش یک انحراف استاندارد عوامل اجتماعی، خروج سرمایه به اندازه ۰/۳۰۹ انحراف استاندارد افزایش خواهد یافت. بنابراین، تأثیر عوامل اجتماعی بر خروج سرمایه معنادار است و تأیید می‌شود. همچنین نظر به این که مقدار آماره t محاسبه شده برای عوامل نهادی - مدیریتی برابر با ۶/۴۵۵ و بیشتر از ۱/۹۶ است، اثر عوامل نهادی - مدیریتی بر خروج سرمایه با ضریب مسیر ۰/۳۱۵ و با احتمال ۹۵ درصد معنادار است. ضریب مسیر (بتا) مثبت بین متغیرها (۰/۳۱۵) بدین مفهوم است که با افزایش یک انحراف استاندارد عوامل نهادی - مدیریتی، خروج سرمایه به اندازه ۰/۳۱۵ انحراف استاندارد افزایش خواهد یافت.

بحث

یافته‌های این پژوهش تأثیر معنادار عوامل نهادی - مدیریتی بر خروج سرمایه را تأیید می‌کند. به‌عنوان مثال، مرکز خدمات

کشاورزی و تعاونی‌های روستایی (سازمان تعاون روستایی) اگرچه برای خدمات‌دهی به کشاورزان در شهرستان وجود دارند، اما حضور آن‌ها غیر مؤثر یا کم اثر است. همچنین، ضعف سیاست‌های دولت و نبود حمایت‌های واقعی از بهره‌برداران خرد روستایی (مانند قیمت پایین گندم، بیمه کردن گزینشی محصولات کشاورزی، وجود واسطه‌ها و ...) نمونه‌های آشکار از عامل نهادی - مدیریتی هستند که از سوی کشاورزان نیز بیان شده‌اند.

همچنین مطابق نتایج مدل‌های ساختاری که در مدل عاملی تأییدی مرتبه دوم (مدل ۵) نشان داده شده است، عوامل نهادی - مدیریتی با میزان بار عاملی ۰/۳۱۵، عوامل اجتماعی با میزان بار عاملی ۰/۳۰۹ و عوامل اقتصادی با میزان بار عاملی ۰/۱۲۴ به ترتیب بیشترین تا کمترین اهمیت را دارند (به عبارتی، به ترتیب بیشترین تا کمترین تأثیر را بر خروج سرمایه از روستاها از نظر کشاورزان دارند).

بدین ترتیب، یافته‌های حاصل از پژوهش، در هریک از عوامل اقتصادی، اجتماعی و نهادی - مدیریتی از طریق تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم رتبه‌بندی شدند و مشخص شد که هر یک از عوامل تأثیر معناداری بر خروج سرمایه از روستاها دارند. از دیدگاه کشاورزان مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر خروج سرمایه عوامل نهادی - مدیریتی است؛ پس از آن، به ترتیب عوامل اجتماعی و عوامل اقتصادی دارای اهمیت هستند. بنابراین سیاست‌های توسعه‌ای و حمایتی دولت‌ها به‌عنوان عاملی تأثیرگذار در روستاها می‌تواند با تقویت زیرساخت‌ها در روستاها منجر به توسعه اجتماعی و اقتصادی شود و انگیزه روستاییان برای نگهداشت سرمایه خود در روستا را با تضمین امنیت اقتصادی افزایش دهد. بر این اساس، چشم‌انداز اقتصادی نامطمئن برای سرمایه‌داران روستایی، دلیلی توجیه‌پذیر خواهد بود تا آن‌ها ترجیح دهند سرمایه‌گذاری خود را در یک محیط مطمئن‌تر (شهر) انجام دهند.

بررسی‌های میدانی در روستاهای نمونه نشان می‌دهد خروج سرمایه از روستاهای نزدیک به شهر بیش از روستاهای دور از شهر است. اگرچه در تمامی روستاها جریان خروج سرمایه اتفاق افتاده و تداوم دارد، اما فاصله از شهر به‌عنوان عامل مداخله‌گر عمل می‌نماید؛ بدین معنی که پدیده خروج سرمایه در ناحیه مورد مطالعه با فاصله (روستا از شهر) رابطه عکس دارد. در روستاهای با فاصله کم از شهر، به علت ارتباطات و آشنایی بیشتر با شهر، دسترسی سریع و آسان، هزینه پایین حمل‌ونقل و همچنین کسب سود بیشتر در شهر خروج سرمایه شدت دارد؛ در عوض، مهاجرت فصلی کمتر بوده و جمعیت روستاها کاهش چشمگیری ندارد، درحالی‌که در روستاهای با فاصله بیشتر از شهر، انتقال سرمایه به شهر کمتر است اما مهاجرت فصلی برای کار و کسب درآمد و همچنین مهاجرت دائم بیشتر است.

نتیجه‌گیری

در نظریه سرمایه‌داری بهره‌بری (هانس بوبک)، تسلط اقتصادی شهر بر روستا به‌وسیله مالکان بزرگ ساکن در شهر اعمال می‌شد و بالطبع سهم زیادی از تولیدات کشاورزی و ارزش‌افزوده آن را به خود اختصاص می‌داد و این محصولات به‌طور مستقیم به شهر سرازیر می‌شد (پاپلی یزدی و رجی سناجردی، ۱۳۸۲: ۲۶۵). در واقع، رشد شهرها تا حدود زیادی ناشی از تمرکز مازاد روستایی و تبدیل آن به سرمایه توسط مالکین غایب از روستا و ساکن در شهر صورت می‌گرفت (رهنمایی و امیران، ۱۳۸۴: ۲۰). بنابراین، روابط سنتی شهرها و روستاهای پیرامونی واقع در حوزه نفوذ آن‌ها پیوسته بر نوعی روابط یک‌سویه و سلطه‌آمیز استوار بوده است (بوبک، ۱۳۹۰). بر اساس نظریه دولت و شهرنشینی، در دوران معاصر، دولت نیز چنین روندی را تشدید می‌کند و به سرمایه‌گذاری در ابعاد مختلف در شهرها پرداخته و باعث ایجاد فرصت‌های شغلی و تنوع منابع درآمدی در شهرها می‌گردد؛ درحالی‌که سرمایه‌گذاری‌های مشابهی در روستاها انجام نگرفته و عوامل دافعه روستا در هماهنگی با جاذبه‌های شهری، باعث مهاجرت‌های مردم از روستا به شهر می‌گردد (رهنمایی، ۱۳۸۸). در

دوران امروزی نیز خروج سرمایه مالی از روستاها و سرازیر شدن سرمایه‌های مالی به سوی شهرها همچنان ادامه دارد، البته با ابعاد و شرایطی متفاوت، که در این پژوهش به بخشی از آن پرداخته شد. یادآور می‌شود در عین حال، روندها و جریان‌های متفاوتی از انتقال سرمایه از شهر به روستاها توسط دولت (در قالب پروژه‌های عمرانی و یارانه‌ها) و بخش خصوصی (خرید زمین و ساخت خانه دوم و ...) وجود دارد که عمدتاً در بخش غیرمولد اقتصاد قرار می‌گیرد و پی‌آمدهای کالبدی - فضایی خاص خود را دارد.

در این پژوهش، بر اساس مدل‌های معادلات ساختاری تأثیر عوامل مختلف بر خروج سرمایه مالی در روستاهای شهرستان دهگلان تحلیل شد. نتایج نشان می‌دهد از دیدگاه کشاورزان شهرستان دهگلان مهم‌ترین عوامل نهادی - مدیریتی تأثیرگذار بر خروج سرمایه از روستا عبارت‌اند از عدم ارائه تسهیلات مناسب و آسان مانند پرداخت وام‌های کم‌بهره به روستاییان کشاورز - به‌عنوان مثال، شاخص متوسط سپرده سرانه بانکی شهرستان در سال ۱۳۹۷، ۴۶/۸ است که از میان ده شهرستان استان کردستان رتبه ۸ این شاخص را داراست (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کردستان، ۱۳۹۸) - نبود و ضعف حمایت‌ها و سیاست‌های بخش دولتی از سایر بخش‌ها (خصوصی، تعاونی و بهره‌برداران خرد) برای سرمایه‌گذاری در روستا، کمبود و ضعف سرمایه‌گذاری دولت در زیرساخت‌های روستایی (مانند توسعه کالبدی، توسعه فرهنگی و...)، همچنین، مهم‌ترین عوامل اقتصادی از دیدگاه فعالان بخش کشاورزی در روستاها درآمدزایی و اطمینان از بازگشت سرمایه، وجود زمینه‌های سرمایه‌گذاری در شهر (زمین و مسکن، صنایع، بانک و...)، بازدهی سرمایه‌گذاری در اقتصاد شهری، امنیت اشتغال و فعالیت در اقتصاد شهری، سود سرمایه‌گذاری در شهر نسبت به روستا و انعطاف‌پذیری سرمایه در شهر را می‌توان نام برد. از مهم‌ترین عوامل اجتماعی (که در واقع همسو و مرتبط با دلایل اقتصادی است) می‌توان به مواردی همچون انگیزه سرمایه‌گذاری در اقتصاد شهری (به دلیل بازگشت و سوددهی سرمایه، حمایت‌های دولتی و...)، رفاه و امنیت روانی و اجتماعی سرمایه‌گذاری در شهر اشاره کرد (شکل شماره ۷).

شکل ۷. چارچوب ادراکی پژوهش

نتیجه می‌گیریم که خروج سرمایه مالی از روستاها پدیده‌ای با ریشه‌های نهادی - مدیریتی، اقتصادی و اجتماعی است که نابرابری و ناپایداری روستاها را تشدید می‌کند.

نتایج این پژوهش با نتایج برخی پژوهش‌های دیگر همسویی نزدیکی دارد، به طوری که طالشی و همکاران (۱۳۹۴)، هم

نشان دادند که سیاست‌های دولت در تقویت و ارتقاء ظرفیت‌سازی جوامع روستایی از کارآمدی ناچیزی برخوردار بوده است. شمس و همکاران (۱۳۹۴)، هم دلایل بی‌انگیزگی جوانان روستایی به اشتغال در بخش کشاورزی را عدم توجه کافی سیاست‌های دولت و برنامه‌ریزان به بخش کشاورزی و روستایی (به‌عنوان عامل اصلی) ذکر کرده‌اند. همچنین، باسورث و ترنر (۲۰۱۸)، نشان دادند که درک بهتر ویژگی‌های مرتبط با عوامل اقتصادی در روستاها می‌تواند سیاست‌ها را به سمت رویکردهایی با چالش‌های روستایی و حمایت از ویژگی‌ها و فرصت‌های مرتبط با مکان‌های روستایی هدایت کند. تری و والت (۲۰۱۶)، هم سرمایه‌گذاری‌ها در بخش‌های مختلف اقتصاد روستایی را ابزار اصلی سیاست‌های حمایتی توسعه روستایی در رویکردهای جدید دانسته‌اند. پژوهش آسونگو و نانا (۲۰۲۰)، نیز بر نقش سیاست‌های دولت در ثبات سیاسی و تنظیم مقررات و کنترل فساد اقتصادی مؤثر بر فرار سرمایه تأکید کرده است.

خروج سرمایه مالی از روستاها پیامدهای ناگواری همچون فرار سرمایه انسانی به‌ویژه مهاجرت نیروهای جوان و خلاق را به دنبال دارد. مطابق بررسی‌های میدانی حدود ۳۰٪ جوانان ناحیه مورد مطالعه برای یافتن شغل مناسب روستا را ترک می‌کنند. عدم توجه به سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی و کشاورزی - سهم اشتغال کشاورزی در سال ۱۳۸۵ در شهرستان ۷۰٪/۷ بوده که این رقم در سال ۱۳۹۰ به ۴۶٪/۴ کاهش یافته است (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کردستان، ۱۳۹۸) -، نبود انگیزه در میان جوانان روستایی، نبود نهادهای مرتبط در مناطق روستایی و بخش کشاورزی که در نتیجه نوعی ناامنی اقتصادی برای روستاییان و کشاورزان به وجود آورده است را می‌توان به‌عنوان دلایل عدم رغبت به سرمایه‌گذاری در روستا ذکر کرد. در این روند، خروج سرمایه‌های مالی و پایین آمدن نرخ اشتغال در روستاها، تداوم وابستگی روستاها به شهرها و بی‌انگیزگی به شغل کشاورزی، توسعه نیافتگی روستاها و استمرار نقش حاشیه‌ای آن‌ها در مقابل شهرها را در پی دارد. با توجه به سیر تاریخی روابط شهر و روستا و تداوم روابط سنتی (در ظاهری نوین) میان این دو کانون اصلی سکونتگاه‌های انسانی و متضرر شدن روستاها از این جریان، نیازمند بازنگری در روابط شهر و روستا و اصلاح سیاست‌های تداوم‌بخش این جریان هستیم؛ رهیافتی عدالت محور که در آن به نیازهای شهری و خدمات روستایی توجه، و توازن بین این دو را مدنظر قرار دهد. با توجه به این که سیاست‌های دولت و عملکرد نهادهای دولتی بیش‌ترین نقش را در خروج سرمایه از روستاها دارد (بر مبنای یافته‌های این پژوهش)، بنابراین، پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌شود:

- استقرار و تقویت نهادهای دولتی مرتبط با بخش کشاورزی در روستاها؛
- تقویت سیاست‌های حمایتی و افزایش کارایی و اثربخشی تسهیلات دولتی برای سرمایه‌گذاری در روستاها؛
- افزایش سرمایه‌گذاری دولت در زیرساخت‌های روستایی (مانند توسعه کالبدی، توسعه فرهنگی و...)
- به‌کارگیری سیاست‌های تشویقی برای سرمایه‌گذاری روستاییان در بخش‌های مختلف اقتصاد روستایی (به‌عنوان مثال گردشگری، فناوری اطلاعات و ارتباطات و غیره) و فعال کردن مدیران محلی و دادن اختیارات بیشتر به آنان؛
- دادن انگیزه سرمایه‌گذاری و امنیت اقتصادی به گروه‌های هدف (کشاورزان عمده) مانند کاهش مالیات در صورت نگهداشت سرمایه و به‌گرددش درآوردن آن در چرخه اقتصاد روستایی؛
- تسهیل شرایط ارائه تسهیلات دولتی و اتخاذ سیاست‌های تشویقی مانند وام‌های کم‌بهره در صورت مشارکت روستاییان در سرمایه‌گذاری در روستا و نظارت دقیق بر سرمایه‌گذاری‌های انجام‌شده در سطح روستا؛
- فراهم کردن زیرساخت‌های مناسب برای اشتغال در بخش کشاورزی باهدف تثبیت جمعیت و مهاجرت معکوس (مانند تأسیس شرکت‌های تعاونی چندمنظوره در روستا و ...).

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

منابع

- افضلی ابرقویی، وجیهه و خانی قریه‌گی، نوشین. (۱۳۸۹). علل و آثار فرار سرمایه در اقتصاد ایران، *روزنامه دنیای اقتصاد*، شماره ۲۰۹۴.
- اهلرس، اکارت. (۱۳۸۰). شهر، روستا و عشایر. ترجمه عباس سعیدی. تهران: انتشارات منشی.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کردستان (۱۳۹۸). *بازنگری و تهیه سند آمایش استان کردستان*.
- بویک، هانس. (۱۳۹۰). در باره مفهوم سرمایه‌داری بهره‌بری. در: سعیدی، عباس، روابط و پیوندهای روستایی-شهری در ایران. صص ۵۰-۳۳.
- پاپلی یزدی، محمدحسین و ابراهیمی، محمدمامیر. (۱۳۸۷). *نظریه‌های توسعه روستایی*. تهران: انتشارات سمت.
- پاپلی یزدی، محمدحسین و رجبی ستاجردی، حسین. (۱۳۸۲). *نظریه‌های شهر و پیرامون*. چاپ اول. تهران: انتشارات سمت.
- تره، آندره و والت، فریدریک. (۲۰۱۶). *توسعه منطقه‌ای در روستاها (ابزارهای تحلیلی و سیاست‌های عمومی)*. ترجمه شهرام رئیسی دهکردی. چاپ اول. تهران: انتشارات پیک نور، زمستان ۱۳۹۶.
- جلالیان، حمید. (۱۳۹۶). *جایگاه روستا در برنامه‌ریزی منطقه‌ای*. چاپ اول. تهران: انتشارات سمت.
- داگلاس، مایک. (۱۹۹۸). *استراتژی‌های ایجاد شبکه منطقه‌ای به منظور تقویت پیوندهای میان روستا و شهر (دستور کاری برای پژوهش‌های سیاست‌گذاری با اشاره به کشور اندونزی)*. مترجم سوسن چاره‌جو. نشریه علوم اجتماعی، ۲۰، ۸۶-۹۵.
- دانشنامه مدیریت شهری و روستایی*. (۱۳۸۷). چاپ اول. تهران: انتشارات موسسه فرهنگی، اطلاع‌رسانی و مطبوعاتی.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ بدری، سیدعلی و سجاسی قیداری، حمداله. (۱۳۹۳). *بنیان‌های نظریه‌ای کالبدی مناطق روستایی*. چاپ دوم. تهران: انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
- رضوانی، محمدرضا؛ اکبریان رونیزی، سعید رضا و رجایی، سید عباس. (۱۳۸۷). نقش وجوه ارسالی و سرمایه‌گذاری در توسعه روستایی (دهستان رامشه اصفهان). *پژوهش‌های جغرافیایی انسانی (پژوهش‌های جغرافیایی)*، ۴۰ (۶۶)، ۱-۱۶.
- رهنمایی، محمدتقی. (۱۳۸۸). دولت و شهرنشینی (مبانی و اصول کلی نظریه شهر و شهرنشینی). *فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۱ (پیش‌شماره)، ۱۴۳-۱۶۵.
- رهنمایی، محمدتقی و امیریان، سهراب. (۱۳۸۴). مروری بر نقش دولت در گسترش و تمرکز شهرنشینی در ایران. *انجمن جغرافیایی ایران*، ۱، ۴۰-۱۹.
- رنجبر، محسن (۱۳۸۶). *بررسی پدیده فرار سرمایه از ایران (دوره جمهوری اسلامی)*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، به راهنمایی احمد موثقی.
- سعیدی، عباس و عزیزپور، فرهاد. (۱۳۸۳). شبکه‌های ناحیه‌ای و توسعه محلی با تأکید بر پیوندهای روستایی-شهری؛ نمونه موردی: شبکه تولید شیر در ناحیه لیتکوه (آمل / مازندران). *فصلنامه جغرافیا*، ۲ (۲)، ۱۸-۱.
- سواری ممبئی، آمنه؛ خسروی پور، بهمن؛ برادران، مسعود؛ و یزدان پناه، مسعود. (۱۳۹۶). کاربرد نظریه شغلی اجتماعی در تبیین عوامل مؤثر بر تمایل جوانان روستایی پیرامون اشتغال در بخش کشاورزی (مورد مطالعه: شهرستان باغملک). *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران (علوم کشاورزی ایران)*، ۴۸ (۲)، ۲۸۷-۲۹۸.
- شمس، علی؛ قدیمی، مینا؛ میرک‌زاده، علی اصغر؛ و هوشمندان مقدم فرد، زهرا. (۱۳۹۴). دلایل بی‌انگیزگی جوانان روستایی به اشتغال در بخش کشاورزی (مورد مطالعه: شهرستان بوئین‌زهرا). *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران (علوم کشاورزی ایران)*، ۴۶-۴۶-۸۵۹-۸۶۹ (۴) ۲.

- طالشی، مصطفی؛ جمعه‌پور، محمود و گنجی‌پور، محمود. (۱۳۹۴). نقش سرمایه‌گذاری‌های دولت در ظرفیت‌سازی مناطق روستایی (نمونه موردی: روستاهای ناحیه آران و بیدگل). *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۵ (۱۷)، ۷۴-۵۹.
- طاهرخانی، مهدی و رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا. (۱۳۸۳). تحلیل نقش روابط متقابل شهر و روستا در تحول نواحی روستایی استان قزوین. *مجله مدرس علوم انسانی*، ۸ (۴) پیاپی ۳۵، ۷۹-۱۱۲.
- علی‌پور، علیرضا و موسوی، حبیب‌الله. (۱۳۹۷). تحلیل اثرات رشد بخش غیر کشاورزی بر مهاجرت نیروی کار از بخش کشاورزی در ایران. *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۷ (۲۶)، ۱۸۹-۲۱۰.
- قاسمی سیانی، محمد؛ افراخته، حسن؛ عزیزپور، فرهاد و ربیاحی، وحید. (۱۳۹۸). تحلیلی بر یکپارچگی فضایی نواحی روستایی مبتنی بر تحلیل شبکه‌ای جریان‌های فضایی (موردشناسی: بخش بن رود و جلگه شهرستان اصفهان). *فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری*، ۹ (۳۱)، ۳۵-۵۲. doi: 10.22111/GAII.2019.4694
- قادرمرزی، حامد. (۱۳۹۰). گسترش فضایی شهر و تغییر کاربری زمین در روستاهای پیرامونی شهر سنندج؛ طی دوره ۱۳۵۵-۱۳۸۷. *فصلنامه مطالعات شهری*، ۱ (۱)، ۷۶-۶۱.
- قادرمرزی، حامد. (۱۳۹۴). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه اشتغال در نواحی روستایی شهرستان جوانرود. *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۴ (۱)، ۱۳۰-۱۰۹.
- محمدی، هادی؛ فلیحی، نعمت و باقرآبادی، صمد. (۱۳۹۲). تحلیل عوامل مؤثر بر اشتغال بخش کشاورزی (مطالعه موردی شهرستان‌های ایلام، کردستان، کرمانشاه و همدان). *فصلنامه اقتصاد مالی*، ۷ (۲۲)، ۱۱۵-۱۳۵. doi: 20.1001.1.25383833.1392.7.22.6.7
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵). *سرشماری عمومی نفوس مسکن*. استان کردستان.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵). *فرهنگ آبادی‌های استان کردستان*. سرشماری عمومی نفوس مسکن.
- مرکز توسعه روستایی و مناطق محروم ریاست جمهوری. (۱۳۹۵). *کمیته آمار و اطلاعات مناطق روستایی*. تهران.
- مهرگان، نادر؛ و یآوری، کاظم. (۱۳۸۵). جریان سرمایه از بخش‌های مولد به بخش خدمات در اقتصاد ایران. *فصلنامه پژوهش‌های رشد و توسعه پایدار (پژوهش‌های اقتصادی)*، ۶ (۲)، ۴۱-۵۷.
- وارثی، حمیدرضا؛ بیک محمدی، حسن و قنبری، سیروس. (۱۳۸۹). مقایسه خسارات اقتصادی خشک‌سالی کشاورزی شهرستان نائین با سایر شهرستان‌های اصفهان (۱۳۷۸-۱۳۸۲). *فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، ۲۱ (۳)، ۲۱-۴۴. doi: 20.1001.1.20085362.1389.21.3.2.0
- یآوری، کاظم؛ و مهرگان، نادر. (۱۳۸۲). جریان‌های سرمایه بخش کشاورزی در اقتصاد ایران. *اقتصاد کشاورزی و توسعه*، ۱۱ (۴۱)-۴۲، ۷۰-۵۳.

References

- Afzali Abarqoui, V., & Khani Qaryeh Gapi, N. (2011). The Causes and Effects of Capital Flight in Iran's Economy. *Dunyaye Ekhtesad Newspaper, No. 2094*. [in Persian].
- Alipour, A. & Mousavi, H. (2017). Analysis of the Effects of the Growth of Non-Agricultural Sector on Labor Migration from the Agricultural Sector in Iran. *Space Economy and Rural Development Quarterly*, 7 (4), 189-210. [in Persian].
- Asongu, S. A., & Nnanna, J. (2020). Governance and the Capital Flight Trap in Africa. *Transnational Corporations Review*, 12 (3), 276-292. doi:10.2139/ssrn.3601960
- Badri, S., kazemi, N., Khodadadi, P. & Mohammadnejad, A. (2021), *Rural Society*, Vol 30, Issue 2-3.
- Bobek, H. (2011). *About the Concept of Exploitation Capitalism*. In: Saiedi, Abbas, rural-urban relations and links in Iran, pp. 33-50. [in Persian].
- Center for Rural Development and Underprivileged Areas of the Presidency. (2015). *Statistics and Information Committee of Rural Areas*, Tehran. [in Persian].
- Coudel, E., Devautour, H., Soulard, C. T., Faure, G., & Hubert, H. (Eds.). (2013). *Renewing*

- Innovation Systems in Agriculture and Food. How to go towards more sustainability?* Wageningen: Wageningen Academic Publisher.
- Douglas, M. (1998). Strategies for Creating a Regional Network in order to Strengthen the Links between Village and City (a work order for policy research with reference to Indonesia). translated by Sosan Charejo. *Journal of Social Sciences*, 20, 95-86. [in Persian]. <https://sid.ir/paper/490546/fa>
- Douglass, mike (1998). A Regional Network Strategy for Reciprocal Rural urban linkage: An Agenda for Policy Research with Reference to Indonesia. *Third World Planning Review*, 20 (1). doi:10.3828/twpr.20.1.f2827602h503k5j6
- Ehlers, E. (2001). *City, Village and Nomads*. translated by Abbas Saiedi, Tehran: Monshi Publications. [in Persian].
- Encyclopedia of Urban and Rural Management. (2008). first edition, Tehran: Publications of the Cultural, Information and Press Institute. [in Persian].
- Feddeke J. W. & liu, W. (2001). Modelling the Determinants of Capital Flows and Capital Flight: With an Application to South African Data from 1960 to 1995. *Economic Modelling* 19, Department of Economics, ERSA, University of the Witwatersrand, Priate Bag 3, Wits 2050, South Africa, 419_444.
- Gaisford, James D. (1995), International Capital Mobility, the Factor Content of Trade and Leontief Paradoxes. *international economic journal*, 39,175-178.
- Gary.B and Roger. T, (2018), Interrogating the Meaning of a Rural Business Through a Rural Capitals Framework. *Journal of Rural Studies*, 60, Page 1-10. doi:10.1016/j.jrurstud.2018.02.002
- Geran, J. M. (2000). Social Capital and Coping with Crisis: A Theoretical Framework Linking Social Networks and Sustainable Livelihoods, For Growth, Crisis and Resilience: Household Responses to Economic Change in Rural Southeast Asia: Evidence from Northern Thailand. *Working*, PP. 1.
- Ghasemi Siyani, M., Afarakhte, H., Azizpour, F. & Riahi, V. (2018). An Analysis of the Spatial Integration of Rural Areas Based on a Network Analysis of Spatial Flows (Case Study: Bon Roud and Jolgeh District in Isfahan County). *Geography and Urban Planning Quarterly*, 21, 35-52. doi: 10.22111/gaj.2019.4694 [in Persian].
- Huang, jikun and Scott Rozelle, Honglin WANG (2006), Fostering or Striping Rural China: Modernizing Agriculture and Rural to Urban Capital Flows. *The Developing Economies*, XLIV-1 (March 2006): 1-26. doi: 10.1111/j.1746-1049.2006.00001.x
- Jalalian, H. (2016). The place of Village in Regional Planning, first edition, Tehran: Samt Publications. [in Persian].
- Le, Q. V., & Zak, P. J. (2006). Political Risk and Capital Flight. *Journal of International Money and Finance*, 25(2), 308-329.
- Lene Kjargaard, CH., Kristine, M. & Gunnar lindhaase, S., (2020). Capital Configurations and Trade-offs: How do Families with Children, Wishing to Move to a Rural Area. search for their new location in order to achieve desired forms of capital?. *Journal of Rural Studies*, 2020, Pages 148-158. doi:10.1016/j.jrurstud.2020.04.025
- Management and Planning Organization of Kurdistan Province. (2018). Revision and Preparation of the Kurdistan Province's Development Document. [in Persian].
- Mehrgan, N. & Yavari, K. (2006). Capital Flow from the Productive Sector to the Service Sector in Iran's Economy. *Economic Research Quarterly*, 2, 41-57. [in Persian].
- Mohammadi, H., Falihi, N. & Bagherabadi, S. (2012). Analysis of Factors Affecting Employment in Agricultural Sector (Case Study of the Counties of Ilam, Kurdistan, Kermanshah and Hamedan). *Journal of Economic Sciences*, 7 (22), 115-135. doi: 20.1001.1.25383833.1392.7.22.6.7 [in Persian].
- Papoli Yazdi, M., & Ebrahimi, M. A. (2008). *Theories of Rural Development*. Tehran: Samt Publications. [in Persian].
- Papoli Yazdi, M., & Rajabi Sanajerdi, H. (2003). *The Theories of City and Periphery*. first edition, Tehran: Samt Publications. [in Persian].

- Qadermarzi, H. (2011). Spatial Expansion of City and Change of Land Use in Surrounding Villages of Sanandaj City; During the period of 1976-2008. *Urban Studies Quarterly*, 1, 61-76. [in Persian].
- Qadermarzi, H. (2014). Strategic Planning of Employment Development in Rural Areas of Javanrood County. *Space Economy and Rural Development Quarterly*, 4 (1), 109-130. [in Persian].
- Rahman, A., & Westley, J. (2001), The Challenge of Ending Rural Poverty. *Development Policy Review*, 19(4): 553-562. doi: 10.1111/1467-7679.00152
- Rahnamaei, M. T., & Amirian, S. (2004). A Review of the Role of Government in the Expansion and Concentration of Urbanization in Iran, *Geographical Society of Iran*, 1, 19-40. [in Persian].
- Rahnamaei, M. T. (2009). Theory of Government and Urbanization (fundamentals and general principles of the theory of city and urbanization). *Journal of Geography and Regional Planning*, 1, 143-165. [in Persian].
- Ranjbar, M. (2008). *Investigating the Phenomenon of Capital Flight from Iran (Islamic Republic period)*. Master's thesis, University of Tehran. Supervisor: Movassaghi, Ahmad. [in Persian].
- Rezvani, M., Akbarian Rounizi, S., & Rajaei, Seyed A. (2008). The Role of Remittances and Investment in Rural Development (Ramshe district of Isfahan). *Human Geographic Researches*, 66, 1-16. [in Persian].
- Rodriguez-Pose, A. & Hardy, D. (2015). Addressing Poverty and Inequality in Rural Economy from a Global Perspective. *Elsevier*, 61: 11-23. doi: 10.1016/j.apgeog.2015.02.005
- Ruknuddin Eftekhari, A., Badri, S., & Sojasi Qeidari, H. (2013). *Physical Theoretical Foundations of Rural Areas*. second edition, Tehran: Publication of Islamic Revolution Housing Foundation. [in Persian].
- Saiedi, A., & Azizpour, F. (2004). Regional Networks and Local Development with an Emphasis on Rural-Urban Links; Case example: milk production network in Litkoh district (Amol/Mazandaran). *Geography Quarterly*, 2 (2), 1-18. [in Persian].
- Sawari Mambani, A., Khosravipour, B., Baradaran, M. & Yazdan Panah, M. (2016). The Application of Social Cognitive Theory in Explaining the Influencing Factors on Rural youth's Inclination to the Agricultural Sector (Baghmalek city). *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 48 (2), 287-298. [in Persian].
- Shams, A., Gadimi, M., Mirakzade, A. & Houshmandan Moghadam Fard, Z. (2014). Reasons for Lack of Motivation of Rural Youth to Work in the Agricultural Sector (Boein Zahra). *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 46 (2), 859-869. [in Persian]. doi: 10.22059/ijaedr.2016.58038
- Statistic Census of Iran. (2015). Settlements in Kurdistan Province. General population and housing census. [in Persian].
- Statistical Center of Iran. (2015). General Population and Housing Census, Kurdistan Province. [in Persian].
- Taherkhani, M. & Ruknuddin Eftekhari, A. (2004). Analysis of the Role of Mutual Relations between City and Village in Transformation of Rural Areas of Qazvin Province. *Modarres Journal of Human Sciences*, 35, 112-79. [in Persian].
- Taleshi, M., Jomepour, M., & Ganjipour, M. (2014). The Role of State Investments in Capacity Building in Rural of the Country (Case Study: the Villages of Aran Bidgol). *Regional Planning Quarterly*, 5 (17), 59-74. [in Persian].
- Trey, A. & Walt, F. (2016). *Regional Development in Villages (analytical tools and public policies)*. translated by Shahram Raisi Dehkordi, first edition, Tehran: Pik Noor Publications, winter 2016. [in Persian].
- Ventura, j. (2011), Bubbles and Capital Flows. *journal of economic theory*, Crei, Universitat Pompeu Fabra, Ramon Trias Fargas 25-27, 08005 Barcelona, Spain. And also Ventura, Jaume, Bubbles and Capital Flows (November 2002). NBER Working Paper No. w9304, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=347076>
- Warasi, H., Bay Mohammadi, H., & Ghanbari, S. (2010). Comparison of the Economic Losses of Agricultural Drought in Naein County with other Counties in Isfahan Province (1999-2003).

- Journal of Geography and Environmental Planning*, 21 (3), 21-44. [in Persian]. [doi: 20.1001.1.20085362.1389.21.3.2.0](https://doi.org/10.1001.1.20085362.1389.21.3.2.0)
- Yavari, K., & Mehrgan, N. (2003). Capital Flows of the Agricultural Sector in Iran's Economy. *Agricultural Economics and Development*, 41 & 42, 69-53. [in Persian].

